

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันการพักผ่อนหย่อนใจหรือนันทนาการกลางแจ้งเป็นที่นิยมของประชาชนทั่วไป และจัดเป็นกิจกรรมนันทนาการประเภทหนึ่งที่ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดทางอารมณ์ จิตใจและร่างกายของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี ก่อปรกับปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านต่าง ๆ กำลังทวีความรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะผู้ที่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่มีความแออัดและมีมลภาวะดังเช่นสภาพของชุมชนเมืองในปัจจุบัน (จรินทร์ ธานีรัตน์, 2537) ทำให้ความต้องการพักผ่อนคลายอารมณ์มีมากขึ้น เป็นเงาตามตัว สวนสาธารณะอาจกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ (จริณ แก้วสนิท, 2535) มนุษย์ต้องการมีชีวิตอยู่ระหว่างสิ่งประดิษฐ์กับสิ่งที่เป็นธรรมชาติในระดับที่สมดุลกันระหว่างสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ดังนั้นสวนสาธารณะจึงถือได้ว่าเป็นแหล่งนันทนาการกลางแจ้งที่ใกล้เคียงกับธรรมชาติมากที่สุด และเป็นสิ่งจำเป็นที่สมควรให้มีการจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นการส่งเสริมให้เกิดโอกาสสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจแก่ประชากรของเมือง ซึ่งจะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี นอกจากนี้แหล่งนันทนาการยังเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งของการรักษาสมดุลทางโครงสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีสำหรับเมือง (สุภจิต มโนพิโมกษ์, 2536)

ลำปางเป็นจังหวัดใหญ่จังหวัดหนึ่งทางภาคเหนือตอนบน เป็นจังหวัดที่มีความเจริญและมีการพัฒนาท้องถิ่นมาอย่างต่อเนื่อง ปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลกระทบต่อการเจริญเติบโตของจังหวัดลำปางคือ เป็นศูนย์กลางการคมนาคมของภาค และอยู่ในเส้นทางโครงข่ายทางหลวงที่เชื่อมโยงกลุ่มประเทศภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง ตามนโยบายสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจของรัฐบาลที่ต้องการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของภาคเหนือให้เปิดกว้างสู่นานาชาติมากขึ้น นอกจากนี้ในการพัฒนาเส้นทางคมนาคมโดยการขยายเส้นทางสายหลักเป็น 4 ช่องทางการจราจร จากนครสวรรค์-ลำปาง-เชียงใหม่ และลำปาง-เชียงใหม่ ปัจจัยเหล่านี้เป็นการสนับสนุนจังหวัดลำปางให้เป็นศูนย์กลางการคมนาคม และเมื่อประกอบกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ในขณะที่พื้นที่เมืองมีการขยายตัวได้อย่างจำกัด ก่อให้เกิดความตึงเครียดของประชากรที่อยู่อาศัย ปัญหามลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม ความแออัดของสิ่งปลูกสร้าง จึงทำให้ประชาชนในเขตเทศบาลเมืองลำปางมีความต้องการกิจกรรมนันทนาการเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและคลายความตึงเครียดทางอารมณ์มากขึ้น

โดยทั่วไปเมืองต่าง ๆ ควรมีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจให้อยู่ในอัตราที่เหมาะสม เพื่อให้ เกิดความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและเป็นปอดของ

เมืองนั้น เนื่องจากสถานที่พักผ่อนหย่อนใจจะเป็นบริเวณที่เว้นว่างจากการปลูกสร้างอาคาร อาคารสามารถถ่ายเทได้สะดวก จึงทำให้ความเข้มข้นของอากาศที่เป็นพิษเจือจางลง และต้นไม้ในสวนยังช่วยกรองฝุ่นละอองในอากาศได้อีกด้วย ซึ่งประชาชนสามารถใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจคล้ายเขตรียค ซึ่งตามมาตรฐานของเทศบาลเมืองลำปาง ควรมีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจประมาณ 1 ไร่ต่อประชากร 40 คน (สำนักผังเมือง เทศบาลเมืองลำปาง) ปัจจุบันในเขตเทศบาลเมืองลำปางมีสวนสาธารณะ 5 แห่ง คือ สวนสาธารณะเขลางค์นคร สวนสาธารณะสวนหลวง ร.9 สวนสาธารณะเขื่อนยาง สวนสาธารณะห้าแยกหอนาฬิกา และสวนสาธารณะเจ้าพ่อทิพย์ช้าง พื้นที่ดังกล่าว รวมกันมีจำนวน 105 ไร่ 65 ตารางวา ขณะที่ประชากรในเขตเทศบาลเมืองลำปางในปี 2540 มีจำนวน 90,876 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ จังหวัดลำปาง) พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจจึงคิดเป็นประมาณ 1 ไร่ต่อประชากร 865 คน ซึ่งนับว่าเขตเทศบาลเมืองลำปางยังมีพื้นที่เพื่อการนันทนาการไม่เพียงพอ เนื่องจากถ้าพิจารณาตามมาตรฐานของสำนักผังเมืองแล้ว เขตเทศบาลเมืองลำปางควรมีพื้นที่สวนสาธารณะไม่น้อยกว่า 2,272 ไร่

ในอนาคตการขยายตัวของสวนสาธารณะในจังหวัดลำปางอาจมีแนวโน้มลดลง เนื่องจากสวนสาธารณะเป็นสินค้าสาธารณะ (Public Goods) ที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นเพื่อผลทางด้านสวัสดิการทางสังคมเป็นหลัก มิได้หาผลประโยชน์ในรูปแบบของตัวเงิน กอปรกับคุณค่าประโยชน์ของแหล่งนันทนาการเหล่านี้มีลักษณะเป็นนามธรรมซึ่งยากแก่การประเมินค่า ด้วยเหตุนี้ทำให้มูลค่าประโยชน์ที่แท้จริงของแหล่งนันทนาการที่เกิดขึ้นเป็นมูลค่าที่ไม่สามารถซื้อขายผ่านระบบตลาด และมีมูลค่าที่ไม่ปรากฏชัดในรูปแบบเงินตราอย่างชัดเจน (Intangible Value) ในขณะที่ผลประโยชน์ตอบแทนของการใช้พื้นที่เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจนั้นมีมูลค่าเป็นตัวเงินอย่างชัดเจน (Tangible Value) ดังนั้นจึงทำให้โอกาสของการใช้พื้นที่เพื่อนันทนาการและเพื่อการรักษาความสมดุลทางสิ่งแวดล้อมมีน้อยกว่าการใช้พื้นที่เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอื่น ๆ (Seneca and Taussing, 1974) การทราบถึงมูลค่าประโยชน์ของแหล่งนันทนาการในรูปแบบตัวเงินอย่างชัดเจนย่อมจะช่วยให้การศึกษาเปรียบเทียบการใช้พื้นที่เพื่อนันทนาการกับเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอื่น ๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมาก และเป็นการใช้ที่เห็นความสำคัญและประโยชน์ของสวนสาธารณะให้เด่นชัดขึ้น ซึ่งจะเป็นการเพิ่มโอกาสให้เกิดการขยายตัวของแหล่งนันทนาการในเขตพื้นที่เมือง

สวนสาธารณะเขลางค์นครเป็นสวนสาธารณะขนาดพื้นที่ 34 ไร่ 1 งาน 72 ตารางวา และตั้งอยู่บริเวณใจกลางเมือง จึงทำให้มีประชาชนมาใช้บริการเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นยังจัดให้มีการบริการหลายด้าน เช่น การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในวันสำคัญ การส่งเสริมสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และพื้นที่เพื่อการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพพลานามัย เป็นต้น

สวนสาธารณะเขลางค์นครเป็นพื้นที่ที่จังหวัดลำปางจัดไว้เป็นบริการสาธารณะแก่ประชาชนทั่วไป อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของกองสวนสาธารณะ เทศบาลเมืองลำปาง การศึกษาเพื่อประเมินมูลค่าทางนันทนาการของสวนสาธารณะเขลางค์นครครั้งนี้ จะสามารถชี้ให้เห็นประโยชน์ และความสำคัญของสวนสาธารณะเขลางค์นครได้ในรูปของมูลค่าที่เป็นตัวเงินที่ชัดเจน ทั้งนี้เพื่อทางราชการ จะได้ใช้เป็นแนวทางในการจัดสรรงบประมาณเพื่อกิจกรรมด้านนันทนาการ ได้เหมาะสมยิ่งขึ้น รวมทั้งเป็นแนวทางในการตัดสินใจสร้างสวนสาธารณะในพื้นที่แห่งอื่นด้วย

1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม โดยทั่วไปของผู้มาใช้บริการสวนสาธารณะเขลางค์นคร
2. เพื่อประมาณการเส้นอุปสงค์ของผู้มาใช้บริการสวนสาธารณะเขลางค์นคร โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ต้นทุนในการเดินทาง (Travel Cost Approach) เพื่อการประเมินมูลค่าประโยชน์ทางนันทนาการของสวนสาธารณะเขลางค์นคร ในปี 2541

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษา การหาแนวทาง และข้อเสนอแนะสำหรับการอนุรักษ์และพัฒนาสวนสาธารณะเขลางค์นครให้คงสภาพการเป็นแหล่งนันทนาการต่อไปในอนาคต
2. เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา และประเมินมูลค่าประโยชน์ของแหล่งนันทนาการอื่น ๆ

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาจะใช้แหล่งนันทนาการคือ สวนสาธารณะเขลางค์นคร เป็นกรณีศึกษาโดยเป็นการศึกษาถึงมูลค่าประโยชน์ในแง่ของผู้มาใช้บริการ ซึ่งเป็นผู้ที่พักอาศัยในเขตเทศบาลเมืองลำปาง และเป็นผู้ที่มาใช้บริการทางด้านนันทนาการเท่านั้น

1.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.5.1 ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษามี 2 ประเภท คือ

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในบริเวณสวนสาธารณะเขลางค์นคร
2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้จากเอกสารวิชาการและสถิติต่าง ๆ ที่มีการรวบรวมไว้แล้ว

1.5.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อใช้ในการศึกษาคั้งนี้ ได้ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Random Sampling) จากผู้มาใช้บริการในสวนสาธารณะเขลางค์นคร ซึ่งทางกองสวนสาธารณะเทศบาลเมืองลำปาง ได้ประมาณไว้เมื่อปี 2540 ว่ามีประมาณ 4,500 คน ต่อสัปดาห์ โดยมีขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size) 300 ตัวอย่าง ตามตารางสถิติการสุ่มตัวอย่างในกรณีที่ทราบจำนวนประชากร (จิรพรรณ กาญจนจิตตรา, 2537) ซึ่งทำการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมตามจำนวนประชากร ณ ระดับความเชื่อมั่น 95% อย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 1 ตัวอย่างสำเร็จรูปสำหรับการเลือกจำนวนตัวอย่างในกรณีที่ทราบจำนวนประชากร

จำนวนประชากร	ความเชื่อมั่น 98%	ความเชื่อมั่น 97%	ความเชื่อมั่น 95%
500,000	2,009	895	322
100,000	1,977	888	321
50,000	1,939	881	321
20,000	1,841	858	318
5,000	1,483	760	303
4,000	1,341	730	299
3,000	1,206	690	278
2,000	-	619	261
1,000	-	473	244

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือกลุ่มประชากรที่เข้ามาใช้บริการนันทนาการในสวนสาธารณะเขตลาดงคันคร ตั้งแต่ช่วงเวลา 6.00-18.00 น. และเป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองลำปางเท่านั้น และใช้เวลาในการเก็บ 1 เดือน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจะแบ่งข้อมูลออกเป็น 2 กลุ่ม กล่าวคือ วันธรรมดา (จันทร์-ศุกร์) และวันสุดสัปดาห์ (เสาร์-อาทิตย์) วันธรรมดาเก็บรวบรวมข้อมูล 150 ชุด โดยสัปดาห์แรกเก็บวันจันทร์ 30 ชุด สัปดาห์ที่สองเก็บวันอังคาร 30 ชุด สัปดาห์ที่สามเก็บวันพุธ 30 ชุด สัปดาห์ที่สี่เก็บวันพฤหัสบดีและวันศุกร์ 60 ชุด ส่วนวันหยุดสุดสัปดาห์เก็บรวบรวมข้อมูล 150 ชุด โดยสัปดาห์แรกถึงสัปดาห์ที่สามเก็บสัปดาห์ละ 30 ชุด และสัปดาห์ที่สี่ 60 ชุด การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ได้จัดให้ผู้สัมภาษณ์ประจำอยู่ ณ ประตูทางเข้าออกสวนสาธารณะเขตลาดงคันครและจะเลือกสัมภาษณ์ผู้ที่กำลังจะเข้าและออกจากสวนสาธารณะเขตลาดงคันครทุก ๆ 5 คน จะเลือกสัมภาษณ์ 1 คน ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้เกิดความลำเอียงในการที่จะเลือกสัมภาษณ์เฉพาะผู้ที่คาดว่าจะตอบคำถามได้ดีเท่านั้น นอกจากนี้จะทำให้สามารถกระจายคำถามไปได้ทั่วถึงทุกกลุ่มตัวอย่าง มิได้จำกัดเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น

1.6 นิยามศัพท์

การนันทนาการ หมายถึง กิจกรรมใด ๆ ที่ได้กระทำขึ้นในเวลาว่างและโดยความสมัครใจ และก่อให้เกิดผลดีแก่ร่างกายหรือจิตใจของผู้กระทำนั้น ทั้งยังไม่ทำความเดือนร้อนให้แก่ผู้อื่นด้วย

การนันทนาการกลางแจ้ง หมายถึง กิจกรรมที่กระทำในเวลาว่างด้วยความสมัครใจและเกิดขึ้นกลางแจ้งหรือนอกบ้าน โดยอาศัยพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติ เช่น การพักผ่อนหย่อนใจในสวนสาธารณะ เล่นน้ำทะเล เดินป่าปีนเขา คุนุก ตกปลา เล่นกีฬากลางแจ้ง เป็นต้น

แหล่งนันทนาการ หมายถึง บริเวณพื้นที่ที่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ สัตว์ ป่าไม้ เป็นต้น และพื้นที่นั้นสามารถเอื้ออำนวยให้บุคคลประกอบกิจกรรมนันทนาการประเภทต่าง ๆ ได้ตามความสนใจและถนัด

แหล่งนันทนาการทดแทน หมายถึง แหล่งนันทนาการที่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่นเดียวกับสวนสาธารณะเขตลาดงคันคร ที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองลำปางและในเขตใกล้เคียง ทั้งที่เป็นของรัฐและเอกชน ได้แก่ สวนสาธารณะสวนหลวง ร.9 สวนสาธารณะเจ็อนยาง สวนสาธารณะห้วยแขกหอนาฬิกา สวนสาธารณะเข้าพ้อมพิภย์ช้าง สวนสาธารณะหนองกระทิง เป็นต้น

พื้นที่นันทนาการ หมายถึง พื้นที่ที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการพักผ่อนหย่อนใจของมนุษย์ได้ทั้งร่างกายและจิตใจ ในที่นี้ก็คือ สวนสาธารณะเขตลาดงคันคร

พื้นที่นันทนาการทดแทน หมายถึง พื้นที่นันทนาการอื่น ๆ ในเขตเทศบาลเมืองลำปาง และในเขตใกล้เคียงทั้งที่เป็นของรัฐและเอกชน ที่สามารถให้บริการพักผ่อนหย่อนใจแก่ประชาชน ในเขตเทศบาลเมืองลำปางและในเขตใกล้เคียงในลักษณะเดียวกับสวนสาธารณะเขลางค์นคร

สวนสาธารณะ หมายถึง แหล่งนันทนาการซึ่งมีการจัดการตกแต่งได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้ประชาชนเข้าไปพักผ่อนหย่อนใจ คลายความเครียด และสัมผัสธรรมชาติได้

เวลาว่าง หมายถึง เวลาที่ว่างเว้นจากการทำงานเพื่อเลี้ยงชีพและปฏิบัติกิจส่วนตัว

ที่โล่ง หมายถึง บริเวณที่กว้างขวาง สวนหย่อมกลางวงเวียน บริเวณเว้นว่างหน้าอาคาร ใหญ่ และรวม ไปถึงเกาะกลางถนนใหญ่น้อย

Tangible Value หมายถึง มูลค่าของสินค้าและบริการที่เราสามารถหามูลค่าออกมาเป็น รูปเงินตราได้เห็นชัดเจน โดยอาศัยระบบตลาดเป็นตัวกำหนดราคา

Intangible Value หมายถึง มูลค่าของสินค้าและบริการที่เราไม่สามารถหามูลค่าออกมา เป็นรูปเงินตราได้หรือไม่ชัดเจนนักในระบบตลาด จึงเรียกว่า สินค้าที่ไม่ผ่านตลาด แต่สินค้าและบริการนั้นก็หามูลค่าเป็นเงินตราได้โดยการวิเคราะห์หามูลค่าความเต็มใจที่จะจ่ายและมูลค่า ของต้นทุนค่าเสียโอกาส

ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาสูงสุดในปัจจุบันของผู้ให้สัมภาษณ์ แบ่งช่วง ระดับการศึกษาออกเป็น

- 1 = ระดับประถมศึกษาตอนต้น (ป.4)
- 2 = ระดับประถมศึกษาตอนปลาย (ป.6 หรือ ป.7)
- 3 = ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.ศ.3 หรือ ม.3)
- 4 = ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.ศ.5, ม.6 หรือ ปวช.)
- 5 = อาชีวศึกษา (ปวส.) หรืออนุปริญญา
- 6 = ปริญญาตรี
- 7 = สูงกว่าปริญญาตรี
- 8 = อื่น ๆ เช่น ไม่เคยได้รับการศึกษา เป็นต้น

ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง หมายถึง ค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่เกิดขึ้นในการเดินทางจากบ้านหรือ ที่พักของผู้ให้สัมภาษณ์ถึงแหล่งนันทนาการที่ทำการศึกษา และกลับจากแหล่งนันทนาการถึงบ้าน หรือที่พัก โดยกำหนดให้ค่าใช้จ่ายในการเดินทางประกอบด้วย

1. ค่าพาหนะ เช่น ค่ารถรับจ้าง ค่าโดยสารรถ หรือค่าน้ำมันรถ
2. ค่าของเวลาที่ใช้ในการเดินทาง
3. ค่าธรรมเนียมผ่านประตู